

**A POLGÁRI ISKOLAI TANÁRKÉPZÉSRE VONATKOZÓ
EGYÜTTMŰKÖDÉSI KERETEK KIALAKÍTÁSA
AZ ÁLLAMI POLGÁRI ISKOLAI TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA
ÉS A FERENC JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM KÖZÖTT**

FIZEL NATASA*

ABSTRACT

In my study I demonstrate the creative process of the cooperative framework between two institutions of high education in Szeged, the National Civic School Teacher Training College and the József Ferenc University from the very first school year in Szeged in 1928 until the last one in 1942, that is, until a dispute that ended their cooperation. The discussion was aimed at the rate of role of the two institutions in civic school teacher training. My goal is to review the historical background and the method of research and then give answers to the following questions: what stages did the coming about of the cooperation go through? What effect did this collaboration have on the everyday life of the students? How is the dispute about the creation of the framework presented in the most important organ of civic school teachers, Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny (Civic School Teachers Association Gazette)?

Tanulmányomban két szegedi felsőoktatási intézmény, az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola és a Ferenc József Tudományegyetem együttműködési keretei kialakításának folyamatát mutatom be az első szegedi tanévtől, 1928-tól kezdődően az 1942-es utolsó – az intézmények közötti kooperációra vonatkozó – vitáig. A diszkusszió elsősorban a két intézmény polgári iskolai tanárképzésben betöltött szerepének arányára vonatkozott. Célom a történeti háttér, valamint a kutatás módszerének rövid áttekintése után választ adni az alábbi kérdésekre: milyen lépéseken keresztül alakult ki és változott az intézmények közötti együttműködés kerete? Hogyan jelent meg a hallgatók hétköznapijában a két intézmény kooperációja? Hogyan jelenik meg a keret kialakításáról szóló vita a polgári iskolai tanárság legfontosabb orgánuma, a *Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny* hasábjain?

A szakirodalom megvizsgálása során világossá vált, hogy a főiskola történetének jelen kutatás során vizsgált időszakához a leghasznosabb források az *Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny* hasábjain megjelent cikkek, publicisztikák, szaktanulmányok, jegyzőkönyvek, leiratok, beszámolók, illetve hírek. A szerzők között szerepel mások mellett *Négyesy László*¹, *Weszely Ödön*² és *Klebsberg Kuno*³ is. A közlöny mellett a legfontosabb forrás *Simon Gyula* 1979-ben megjelent munkája⁴, amely a legátfogóbb mű a polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés történetéről. A *Magyar Paedagogiában* is több tanulmány és recenzió látott napvilágot a polgári iskola témájában. A polgári iskola oktatási rendszerben elfoglalt helyével *Kovács János*⁵ foglalkozott, az életre nevelés és a polgári iskola kapcsolatát *Vavrinetz Béla*⁶ elemezte. *Babirák Mihály* és *Kokovai Lajos*⁷ kötete 1935-ben jelent meg a székesfővárosi községi polgári iskolák kialakulásáról és jelentőségéről, *Deák Gyula* a tanáregyesületek múltjáról 1938-ban publikált könyvet.⁸ A Szegedre került tanárképző főiskola szervezeti szabályzata nyomtatásban első ízben 1935-ben került kiadásra.⁹ *Somogyi József Hazánk közoktatásügye a második világháborúig*¹⁰ című munkája a szerző egyetemi előadásaira épülve íródott, és azon túl, hogy a polgári iskola és a tanárképző főiskola történetét illetően számos pontosítást, részletet köszönhetünk a műnek, a nacionalista korszellem is tetten érhető sorai között.

1990-ben jelent meg *Karády Viktor* és *Valter Csilla* munkája¹¹ a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola diplomásairól, amely kutatás hazánkban az elsők között alkalmazta a történeti szociológiai megközelítést egy iskolatörténet kiegészítéséhez a valós szereplők életútjának vizsgálatán keresztül. A főiskola történetének legutóbbi történeti összefoglalására az 1998-ban, Szegedre kerülésének 70. évfordulója alkalmából megjelent kötetben¹² – amely részben a főiskola almanachja is –, *Bereczki Sándor* jóvoltából került sor. 2010-ben tanulmánykötet¹³ jelent meg a főiskola 1928 és 1947 közötti történetéről az SZTE Szakeváltára kiadásában. Az utóbbi néhány esztendőben a kutatások origójába elsősorban a főiskolások egyetemre történő áthallgatása került.¹⁴

A KUTATÁS MÓDSZERE

Kutatásom során leíró jellegű, primer forrásokra támaszkodó történeti megközelítést, forráselemzést alkalmaztam. A hagyományosnak tekinthető szakirodalmi feldolgozás mellett a történettudományi kutatás tradíciói szerint több – korábban még nem vizsgált – primer forrással dolgoztam. Az Állami Polgár Iskolai Tanárképző Főiskola az SZTE Egyetemi Levéltárban fellelhető iratanyagának, valamint az *Országos Polgár Iskolai Tanárjegyesületi Közöny* vonatkozó évfolyamainak áttekintése lehetőséget adott a kutatási kérdések megválaszolására. Ez utóbbi 1897–1946 között jelent meg, évi 12 lapszámmal, számonként 80-100 oldalon.

EREDMÉNYEK

1928 szeptemberében Klebelsberg Kuno vallás- és oktatásügyi miniszter a *Pedagógium* és az Erzsébet Nőiskola tanárképző tagozatát egy főiskolává egyesítve Szegedre helyezte, és a tanárképzést a szegedi Ferenc József Tudományegyetemmel összekapcsolta. Egyidejűleg megszűntek a női szerzetesrendek polgári iskolai tanárképző főiskolái az Angolkisasszonyok budapesti főiskolájának kivételével.¹⁵ A Tanárképző Főiskola ezzel országos beiskolázásúvá vált, és ez a sajátossága még a jórészt regionális meritőhálójú egyetemi karok közül is kiemelte. A nők számára tehát két helyen, a férfiak számára azonban ezután csak Szegeden nyílt lehetőség polgári iskolai tanárnak tanulni. A főiskola egyedülálló jellegéhez tartozott az is, hogy otthont biztosított a szakma Országos Tanárvizsgáló Bizottságának.¹⁶ A polgári iskolai tanárképzés időtartama Szegedre helyezésével egy időben háromról négy évre emelkedett.

Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola 69 fő¹⁷ elsőéves és kétszáz másod- és harmadéves férfi és női hallgatóval kezdte meg a működését az egykori III. kerületi állami polgári fiúiskola e célra átengedett és átalakított épületében. A gyakorlóiskola – mivel új épülete nem készült el – csak egy évvel később, 1929 őszén nyitotta meg kapuit.

A főiskolának átadott épület¹⁸ szűknek bizonyult a két budapesti főiskola tágas tereikhez képest. Az irodalomtörténeti tanszék például gazdag és értékes könyvtárát csak raktárszerűen tudta elhelyezni, az állattani, növénytani és ásványtani tanszék nem rendelkezett megfelelő és elegendő munkahelyiséggel, laboratóriummal, szertárral. Gazdag gyűjtemények kerültek az épület pinchelyiségébe, ahol lassú pusztulásnak indultak. A létesítmény alagsorába szorultak az ifjúsági egyesületek is. Az épület dísztermében vagy udvarán csak a hallgatóságnak egy része fért el. 1934 nyarán az igazgató tanács szinte „illegálisan” építette fel az épület második emeletét, de a növekvő hallgatóság számára így is minden helyiség szűknek és kevésnek bizonyult.¹⁹

A főiskola igazgató tanácsát 1929. március 2-án tartott ülésén így köszöntötte az elnöklő Huszti József: „Nagy és igen nehéz utat tett meg ez az intézmény, amíg a mai

*napig eljutott. Akik itt voltak, láthatták azt a heroikus küzdelmet, amit a kezdetnek magasra tornyosuló nehézségeivel az intézmény munkásainak meg kellett küzdenie. Bizton remélem, hogy a főiskola itt Szegeden meg fog felelni a polgári iskolai tanárképzés követelményeinek. Az itt egyesült két tanárképző régi jól bevált tradícióit átveszi az új intézmény, amiket az egyetem tudományos képzésével ki fog egészíteni”.*²⁰

A főiskola 12 rendes tanárral és tanszékkal kezdte meg a működését. A rendszerített tanszékek a következők voltak: filozófia–pedagógia (Mester János), magyar nyelvtudomány (Erdélyi Lajos), magyar irodalomtörténet (Galamb Sándor és Pitroff Pál), német nyelv és irodalom (Moór Elemér²¹), történelem (Eperjessy Kálmán), földrajz (Littke Aurél), állattan (Abonyi Sándor), növénytan (Greguss Pál), vegytan–ásványtan (Jugovics Lajos), mennyiségtan (Szókefalvi Nagy Gyula), természettan (Frank János). Mellettük több óraadó, illetve megbízott előadó is dolgozott. A fenti testület jelentős változáson ment keresztül a következő két évtizedben: részben kibővült, mások nyugdíjba mentek, vagy az egyetemre mentek át, illetve más intézménybe nyertek kinevezést. A szegedi egyetemen folytatta a munkáját 1930 áprilisától Mester János, az 1937-ben a főiskolához csatlakozó Bruckner Győző 1938 júliusától szintén az egyetemre ment át.²²

Az egyetemmel való kooperálás azt jelentette, hogy minden főiskolás – mint rendkívüli hallgató – egyik szaktárgyából az egyetemen is hallgatott előadásokat. Az egyetemen hallgatott órák száma a választott szaktárgy természetéhez és az egyetemi órarendhez igazodott. Huszti ekkor még optimistán úgy vélte, hogy az egyetemen a polgári iskolai tanárságot nem éri majd hátrány rendkívüli hallgatói státusza miatt. Sajnos ebben tévedett, hiszen a megszokott feketétől merőben eltérő citromsárga indexet a hallgatók megbélyegzőnek érezték.²³ Minden bizonnyal a kooperációs megoldás mellett szóltak – a fent említett érveken kívül – a takarékosági szempontok is. A polgári iskolai tanárság így ugyanis nem kapta meg a vágyott, a középiskolai tanárságéval azonos státust, valamint a vele járó társadalmi megbecsülést.

Az egyetem és a főiskola kooperációja a polgári iskolai tanárképzés terén az 1928–1929-es, tehát az első szegedi tanévtől kezdődően megvalósult, bár az új rendszerű polgári iskolai tanárképzés szervezeti szabályzatát csak 1933-ban dolgozták ki, és 1935-ben jelentették meg. Addig Huszti József 1928. október 19-én, az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület igazgató tanácsa előtt tartott beszédében elhangzottakat tekintették mérvadónak.

Huszti így kezdte beszédét: „*éppen ma iratkoznak a polgári iskolai tanárjelöltek első ízben az egyetemre. A Ferenc József Tudományegyetem ma tárja ki először kapuit a polgári iskolai tanárjelöltek részére. (...) Kétségtelen, hogy ez a lépés fordulópontot jelent a polgári iskola történetében*”.²⁴ Kétségbevonhatatlan tény, hogy több évtizednyi, nem hiábavaló törekvés érte el célját ezen a napon, elindítva a polgári iskola pedagógusait a teljes professzióvá válás útján. Huszti beszédében ezek után rátért

a mindenkit legjobban foglalkoztató kérdésre, az új főiskola és az egyetem kapcsolatára: „Az nem szenvedhet kétséget, hogy itt csak kooperációról lehet szó. Az, hogy a képzést egészen az egyetem vállalja, teljesen ki van zárva. Az egyetem csak azt adhatja, ami a lényege. Az egyetem a tudomány fellegvára, mást tehát, mint tudományt nem adhat, s az egyetem ezt a tradícióját féltékenyen őrzi is, célkitűzései tehát mások, mint ami a tanárképzéshez szükséges. (...) A tanárképzésnek három részét különböztethetjük meg: 1. A tudományos kutatásba való bevezetést; ezt az egyetem végzi is. 2. A legfontosabb részt, a tanári hivatásra való előkészítést, ahol a jelölt az iskolában értékesíthető anyaggal alaposan megismerkedhetik. (...) 3. A pedagógiai kiképzés a tanárképzés betetőzése. Ezt végzi a gyakorlati év és befejezi a pedagógiai vizsgálat. E három feladat közül az egyetem csak az elsőt vállalta. (...) A tanárképzés dolgában kiindulópont csakis a polgári iskola szükséglete lehet, s ebből a szempontból kell elbírálni azt, hogy a képzés ideje 4 éves legyen. Nem lenne jó, ha a polgári iskolában középiskolai tanárok tanítanának intézményesen, mert ez ellen több érv hozható fel. A középiskolában sokkal nagyobb szakbeli felkészültség szükséges, mint a 4 osztályú polgári iskolában, ahol a pedagógiai és didaktikai felkészültségnek kell nagyobbak lennie, mert a tanulók munkájára nem lehet úgy számítani, mint a középiskolában. (...) A polg. isk. tanárképzésnek létérdeke, hogy a múltban nagyszerűen bevált részei továbbvitessenek, mert kétségtelen, hogy a polgári iskolai tanárképzésnek eddig is a pedagógiai és metodikai kiképzés főerőssége volt, s jobb volt, mint a középiskolai. Drága árat fizetnénk, ha ezt feláldoznánk”.²⁵

Természetesen Huszti beszédében kitért arra a már korábban, az új intézmény tervezésénél is felmerülő problémára, hogy a tanárképző főiskolára nem csak érettségi bizonyítvánnyal, hanem képesítő oklevéllel is be lehetett iratkozni, és ebben az esetben az egyetem rendkívüli hallgatója lehetett olyan hallgató is, aki nem középiskolát, „csak” középfokú iskolát végzett. „A felvételi szabályok szempontjából a legfontosabb kérdés, hogy a nem középiskolát (...) végzettek hogyan szerepelnek az egyetemen. A főiskola hallgatója az egyetemen is hallgat előadásokat egyik szaktárgyából, és ott mint rendkívüli hallgató szerepel. (...) A rendkívüli hallgatói jelleg nem jelent degradálást, az ilyen hallgató éppúgy elmélyedhet a tanulmányokban, hallgathat előadásokat, kollokválhat, s az egyetem a kiválóknak akár doktori fokozatot is adhat.”²⁶ Ez utóbbira is van példa. Dolch Erzsébet életútja bizonyítja, hogy akár érettségi nélkül nekiindulva a felsőoktatásnak is el lehetett jutni a doktori címig. Huszti bizakodó mondataiban már mindenképpen előrevetült az a látomás, amely szerint a polgári iskolai tanárság egyetemre jutása – még ha csak részben, és rendkívüli hallgatóként is – hatással lesz a szakma anyagi és erkölcsi felemelkedésére. Beszéde végén így fogalmaz: „Eddig a polgári iskolai tanár, bármily fontos missziót töltött is be a nemzetnevelést illetően, a tudomány szempontjából alig jelentett valamit; ezután a tudományos munkálkodás lehetőségei megnövekedtek”.²⁷

A polgári iskolai tanárság képviselői alapvetően örömmel fogadták és fontos előrelépésnek tartották az új képzést, ugyanakkor az új koncepció több pontján is változtatást sürgettek. *Havasi István*, a tanáregyesület elnöke a hallgatók egyetemi rendkívül státusa jelentette hátrányok okán fejezte ki aggodalmát. Sághelyi Lajos a heti 5-6 órás egyetemi áthallgatást kevesellte, és problémásnak tartotta, hogy „*a gimnáziumból jött jelölt rendkívüli hallgató, de ha középiskolai tanár akar lenni, rendes hallgató lesz*”.²⁸ Kovács János, a *Pedagógium* nyugalmazott tanára pedig a *Tanáregyesületi Közlöny* 1928. decemberi számában²⁹ fogalmazta meg kétségeit az új rendszerű tanárképzéssel kapcsolatban. Gyertyánffyhoz hasonlóan a reformot a *Pedagógium* halálra ítéelésének tartotta, ugyanakkor tisztában volt vele, hogy a polgári iskolai tanárság az egyetemi képzést szeretné, sürgeti. Mégis, miután megismerte az új koncepciót, csalódottságának adott hangot: „*Bizonyos, hogy státusunk nem kooperálást várt, hanem azt, hogy jelöltjei, éppen úgy, mint a középiskolai tanárjelöltek, szakcsoportjuk minden tárgyát az egyetemen hallgathassák. Csak erről lehet azt mondani, hogy egyetemi képzés. (...) Félreértettük tehát az első híreket; nem a tanárképzést viszik az egyetemre, hanem a tanárképzőt viszik át Szegedre. Jobb lesz-e neki ottan? Itt Budán tanárképzőnk a maga gazdája volt, a maga portáján. És ez gazdag porta volt, amit az intézet félszázados, tudatosan célszerű munkájával az utolsó szögletéig a maga céljainak megfelelővé rendezett be. Most pedig elviszik innen zsellérnek, egy nagyobb úr mellé. Hogy pedig az ilyen kapcsolatokban az úrnak és nem a zsellérnek az érdekei szoktak irányadóak lenni, ez így volt a múltban mindig és semmi sem biztat arra a föltevésre, hogy a jövőben másképp lesz*”.³⁰ Kovács szerint ezen a módon nem a képzés került volna az egyetemre, hanem a képző az egyetem mellé. Megértette – bár nem értett egyet vele –, hogy a képezdei oklevéllel érkezők nem lehettek az egyetem rendes hallgatói, de azt nem, hogy miért ne hallgathattak volna a tanárjelöltek bármilyen órát az egyetemen, miért csak a szakcsoportjukból számukra kiválasztott órákat.

Az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület budapesti köre 1929. március 21-én foglalkozott a tanárképzés ügyével. A kör határozati javaslatot fogadott el *Állásfoglalás a tanárképzés ügyében* címmel, amelyben leszögezték, hogy a polgári iskolai tanárképzés helye az egyetemen van, úgy, mint a középiskolai tanárképzése is. „*Ebből kifolyólag a polgári iskolai tanárjelölteknek szakcsoportjuk valamennyi tárgyát, továbbá az elméleti filozófiát és pedagógiát az egyetemen kell hallgatniuk a képzés egész folyamán legalább annyi heti órában, amennyit az egyetemi szabályzat a rendes hallgatókra, mint minimumot megállapít*”.³¹ Mivel a főiskolán az óraszámok alapvetően magasak voltak, így ez a tanárképzés tantervének teljes átalakítását vonta volna maga után.

1930-ra a rendkívüli hallgatói státus kérdése részben rendezésre került, mivel az első tanév befejeztével kiderült, hogy a polgári iskolai tanárjelöltek egyetemi

kollokviumainak átlageredményei jobbak lettek, mint az érettségivel rendelkező egyetemi rendes hallgatóké.³² A tanáregyesület elnöke az igazgató tanács 1930. március 28-i ülésén örömmel jelentette, hogy a „*tanárképzés jó úton halad, s ezentúl a polgári iskolai tanárképző hallgatói nem rendkívüli, hanem tanárjelölt hallgatói lesznek az egyetemnek*”.³³

Az 1930–1931-es tanévben látott napvilágot az újjászervezett tanárképzés képesítővizsgálati szabályzata. A 612-05/2-1930. számú rendelet szerint polgári iskolai tanári képesítést a jövőben csak a szegedi polgári iskolai tanárképző főiskolával kapcsolatos Tanárvizsgáló Bizottság adhat ki. A tanárvizsgáló bizottság mindenkori elnöke a főiskola igazgató tanácsának elnöke, alelnöke pedig a mindenkori főiskolai igazgató. A képesítővizsgálatnak két fokát írta elő a rendelet: alapvizsgálatot és képesítővizsgálatot. Az alapvizsgálat írásbeli és szóbeli volt, a képesítővizsgálat pedig három részből, írásbeli-, és szóbeli vizsgából, valamint gyakorló tanításból állt. Az alapvizsgálaton csak pedagógiából, illetve filozófiából kellett zárthelyi dolgozatot írni, míg a képesítővizsgálaton két írásbeli dolgozat elkészítése volt kötelező. Az egyetemen is hallgatott szaktárgyból egy házi dolgozatot kellett készíteniük a jelölteknek, és valamely más szaktárgyból zárthelyi dolgozat megírása volt az elvárás. Ez utóbbi témáját a bizottság elnöke jelölte ki. Gyakorlati tanítást csak az egyik szaktárgyból kellett tartani, ezt a pedagógia tanára és a gyakorló iskola igazgatója határozta meg. A gyakorlati tanítás célja annak felmérése volt, hogy a jelölt tudja-e az elsajátított tanítási elveket a gyakorlatban is alkalmazni, valamint hogy megvannak-e benne azok a személyes tulajdonságok, amelyek a sikeres tanári pályához elengedhetetlenek.³⁴

Az első négy tanév lassan a végéhez közeledett, az első, már Szegedre beiratkozott hallgatók lassan tanulmányaik végére értek. Úgy tűnt, hogy a kezdeti felhorgadások az új főiskola kapcsán lassan lecsillapodtak, amikor az *Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny* 1932. évi februári, majd 1932. márciusi számában Greguss Pál főiskolai tanár *Főiskolánk hallgatótsága és a mostani egyetemi kooperáció*³⁵ címmel megjelent – az egyesület pedagógiai bizottságában 1932. február 6-án megtartott előadásának – átirata dobott követ nagy hullámot vetve a már-már tükörsima állóvízbe. A szerkesztőség már a megjelenéskor elhatárolódott az írástól, ahogyan a lap alján szerepel: „*Közöljük ezt az előadást, bár tendenciájával és levont következtetéseivel távolról sem ért egyet a polgári iskolai tanárság*”.³⁶

Greguss tanulmányában természettudományi módszerrel – azaz kizárólag a hallgatók adatai alapján – elemezte a főiskola helyzetét az első négy szegedi tanév után. A szerző a problémák között említette a hallgatói létszám visszaesése mellett a hallgatók nembeli arányának eltolódását a lányok javára, valamint azt a tényt, hogy a főiskolára többféle iskolai végzettséggel is érkezhettek a hallgatók. Greguss ezt a heterogenitást egyértelműen a negatívumok közé sorolta. Véleménye szerint az ötéves tanítóképzőt végzetek – azaz az érettségizettekhez képest eleve egy év hátránnyal érkezők – helyeit egyre inkább az érettségivel igen, pedagógiai előképzettséggel

azonban nem rendelkező hallgatók foglalták el.³⁷ Greguss szerint a tanítók azért jelentkeztek egyre alacsonyabb számban a főiskolára, mert a tanítói és a polgári iskolai tanári fizetés között csak minimális volt a különbség, így a tanítóknak nem érte meg egy újabb négyéves képzésbe kezdeni az öt évfolyamos tanítóképző után. A szerző tehát azt szorgalmazta, hogy a főiskolára csak tanítói oklevél birtokában lehessen jelentkezni,³⁸ és magát a helyszínt, Szegedet is éles kritikával illette: *„Szegednek elsősorban a fekvése nem alkalmas arra, hogy az ország egyetlen ilyenmű főiskolája ott legyen. Múzeumai, tudományos intézetei, állatkertje, növénykertje stb. nincsenek, pedig a leendő tanár látóköre akkor bővül igazán, ha alkalom is kínálkozik arra, hogy necsak a jegyzeteit tanulja meg, (...) hanem a tudomány és művészet legújabb eredményeiről is tudomást szerezzen. Minden más főiskola lehetne vidéken, csak a maga nemében egyedül álló Polgári iskolai Tanárképző Főiskola nem”*.³⁹ Tanulmánya második részében Greguss részletesen bemutatta a kooperációban érintett tárgyakat, a hallgatókat sújtó anyagi terheket. Kitért arra, hogy míg Budapesten tandíj sem volt, Szegeden a hallgatók a két helyen fizetett tandíj mellett laboratóriumi díjakat és egyéb költségeket is viselni kénytelenek. Konklúzióként arra a következtetésre jutott, hogy az áthallgatásnak nincs semmi értelme, ahogy írja: *„Az én véleményem szerint a polgári iskolák speciális érdekeit csakis a négyéves öncélú és az egyetemtől teljesen független Polgári iskolai Tanárképző Főiskola tudja csak maradék nélkül megvalósítani. A mostani kooperáció a négyéves tapasztalat szerint nem vált be, és így feltétlen revízióra szorul”*.⁴⁰

Az előadás utáni vitában Sághelyi Lajos utalt a polgári iskolai tanárság azon törekvésére, amely a képzés felemelése irányában vezet, így az egyetemi áthallgatással kiegészített négyéves tanárképzést ő is csak egy állomásnak tekintette. Igaz, nem az egyszerű főiskolai, hanem az egyetemi képzés irányába. Ahogy fogalmazott: *„A polgári iskolai tanárság nem tartja véglegesnek iskolája mai alakját, ezért az iskola továbbfejlődése szempontjából nélkülözhetetlen a négyéves képzés. A polgári iskolai tanárság mindig függetleníteni tudta a tanárképzést a fizetéstől, mert nem anyagi, hanem erkölcsi tökének tekinti az egyetemi képzést. (...) Azzal egyetértünk, hogy a kooperáció mai alakja nem elegendő, hanem azt el kell mélyíteni azzal, hogy a jelölt minden főtárgyát hallgathassa az egyetemen. (...) A polgári iskolai tanárság az egyetemmel való teljes kooperálásban látja a tanárképzés egyetlen módját”*.⁴¹ Sághelyi szerint tehát az együttműködést az egyetemmel nem megszakítani, hanem elmélyíteni kell. Rákossy Zoltán Greguss azon felvetésére, hogy a hallgatók az áthallgatás során másodrendű hallgatók lennének, így reagált: *„Inkább legyen a jelölt négy évig másodrendű hallgató, mint 40 évig másodrendű tanár”*.⁴² A Greguss tanulmánya alapján kiszélesedő vitát zárta le Karafiáth Jenő kultuszminiszter a főiskolának küldött leiratával: *„A tanárképzés mai szervezetének kérdéseivel ezidő szerint nem kíván foglalkozni, mert az intézet még olyan fiatal, hogy annak át-szervezése még nem indokolt”*.⁴³ Véleményem szerint Greguss érveivel elsősorban

azt akarta megindokolni, hogy a főiskola jobb helyen lett volna Budapesten, saját irányítás alatt, függetlenül bármiféle egyetemtől. Ez a professzionalizáció eddigi hosszú és döcögős, de összességében lineárisan felfelé vezető útján egyértelmű visszaesést jelentett volna. Greguss érvelése hitelesebb lett volna, ha kitér azokra a nagyszabású egyetemi építkezésekre, amelyek ekkoriban is zajlottak a városban, valamint arra a tényre, hogy Szeged beszédének elhangzásakor mindössze tizenegy esztendeje volt egyetemi város. Mindenképpen jogos volt az a felvetése, hogy a tanulmányi kirándulásokat vissza kell állítani, hiszen ezek biztosíthatták a hallgatók számára a szélesebb látókör kialakítását. Az egyetemmel való kooperációt illetően szorgalmazta, hogy ne csak a szakjukhoz kapcsolódó tárgyakat választhassanak a hallgatók az egyetemen, hanem a pedagógiát is, ami szintén észszerű felvetés.⁴⁴

A kooperáció körüli vita a miniszteri állásfoglalás és a polgári iskolai tanárság Greguss elleni egyöntetű fellépése következtében elcsitulni látszott, de 1933 tavaszán mégis újra fellángolt, és ismét a közlöny hasábjain. 1933 áprilisában *A polgári iskolai tanárképzés* címmel, a következő számban *Tanárképző főiskolánk bajai* címmel jelentek meg tanulmányok egy „Figyelő” álnevet használó szerző tollából. Észrevételei, megfogalmazásai alapján a főiskola egyik oktatója rejtőzött a név mögött. Tanulmányának apropója egy a Magyar Tanítóképző márciusi számában, Mesterházy Jenő által készített írás volt, ami az Apponyi Kollégiumnak a főiskolától való elszakításáról értekezett, de érvei között Greguss korábbi – a polgári iskolai tanárság részéről kollektívan elutasított – érveit is használta. „Figyelő” újra a főiskola és a kooperáció védelmére kelt, hangsúlyozva a főiskola megosztottságát, és kívánva mindazon kollégáknak az eltávolítását az intézményből, akik a jelenlegi helyzet ellen lázadoztak. Kiderült az írásból, hogy mind Huszti József, az igazgató tanács elnöke, mind Littke Aurél a főiskola igazgatója az egyetemi kooperáció mellett volt, tehát Greguss Pál valamiféle lázadó csoport tagja – vezetője? – lehetett a főiskola tanári karán belül. Ez a konfliktusokban gazdag helyzet kétségkívül nem kedvezett a tanárképzés színvonalának fenntartásában, pláne emelésében. A kooperációt ellenzők azonban nem jártak sikerrel, a vitákkal tarkított időszak 1933-ban lezárult.

Huszti 1934. július 13-án kelt levelében terjesztette fel a miniszternek a tanárképzés új tanulmányi rendjéről a főiskolai tanári kar javaslatát a Szegeden szerzett tapasztalatok alapján. Az átdolgozás a képzés túlterhelésének enyhítését tűzte ki célul, de az elaprózódás a stúdiumokban, a kötelezővé vált mellékszak, az együttműködés az egyetemmel, a gyakorlati képzés igényei ellentétes tendenciát jeleztek.⁴⁵ Kiegészítő szakkört csak a magyar–történelem–német tulajdonképpen három szakos képzés mellé nem kellett felvenni. Az 1933–34-es tanévtől a korábbi ének-zene, szljöd és testgyakorlás kiegészítő szakkörök mellett a férfiak a mezőgazdaságtant, míg a nők 1935–36-os tanévtől kézimunkát, az 1941–42-es tanévtől kezdődően pedig háztartástan–gazdaságtan szakkört is választhattak. Tervben volt egy gép- és gyorsírás szakkör bevezetése is, de erre végül nem került sor.

Hét évvel a főiskola létrehozása után 1935-ben megjelent a főiskola Szervezeti Szabályzata, amely végre írásban is keretet adott a főiskola működésének, valamint az egyetemmel való együttműködésének. A szabályzat megjelenésével a legfontosabb változást a három szakcsoportra való áttérés jelentette. A három szakcsoport valójában továbbra is négy maradt, csak az eddigi A, B, C, D szakcsoportot az A1, A2, B, C szakcsoport váltotta fel (1. Táblázat). Megszűnt a magyar–német szakcsoport, német szakot 1933-tól csak a klasszikus magyar–történelem szakpár mellé lehetett felvenni. A másik változás az volt, hogy a természettudományi szakoknál a vegytan kikerült a választható szakok közül.

Szakcsoportok				
1928–1932	A) Magyar nyelv, irodalom és történettudományi szakcsoport	B) Magyar–német szakcsoport	C) Földrajz–természetrjz–vegytan szakcsoport	D) Mennyiségtan–természettan–vegytan szakcsoport
1933–1947	A1) Nyelv-, irodalom, történettudományi szakcsoport német nélkül	A2) Nyelv-, irodalom, történettudományi szakcsoport némettel	B) Földrajz–természetrjz szakcsoport	C) Mennyiségtan–természettan szakcsoport

1. számú táblázat: A főiskola szakcsoportjainak változása 1928 és 1933 között

Az 1933-tól bevezetett szakok a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola fennállása során később már nem változtak meg. 1942-ben az egyetem váratlan javaslatot terjesztett elő a főiskola tanári karának, amelynek lényege az volt, hogy a főiskolai hallgatók intenzívebben kapcsolódjanak be az egyetem tanulmányi rendjébe. A javaslat kidolgozója – meglepő módon – immár az egyetem oktatójaként az a Greguss Pál volt, aki tíz évvel korábban még a főiskola egyetemtől való teljes elszakadását sürgette. A terv az volt, hogy ezentúl a főiskolások nagyobb óraszámban hallgassanak egyetemi előadásokat, mint korábban. Az ok megint csak abban keresendő, amiben 1928-ban, a főiskola Szegedre helyezésekor is rejtett, azaz az egyetemi hallgatói létszám visszaesésében. 1940-ben, a II. bécsi döntés értelmében Észak-Erdély – és így Kolozsvár is – visszakerült Magyarországhoz. Megnyílt a lehetőség az egyetem hazatérésére. A Ferenc József Tudományegyetem

Kolozsvárra távozásakor nem csak oktatók, hanem hallgatók is elhagyták az egyetemet. Szegeden azonban Horthy Miklós Tudományegyetem néven az oktatás folytatódott. A Ferenc József Tudományegyetem Kolozsvárott történő újbóli megnyitásából fakadó oktatói és hallgatói veszteségek mellett a háborús évek is visszavetették a hallgatói létszámokat, így az egyetem – fennmaradása érdekében – ismét a főiskolára szorult. Az 1941–42-es tanévben a természettudományi, illetve bölcsészettudományi karra mindössze 80-80 hallgató iratkozott be, a főiskolának ezzel szemben több mint 600 hallgatója volt.

A Greguss vezette egyetemi oktatók javaslata az alábbi volt: „1. a főiskolai hallgatók főtárgyaikat csak az egyetemen hallgathassák; 2. a főtárgyakból csak az egyetemi tanárok vizsgáztassanak; 3. az egyetemi vizsgálat eredményét az oklevélben külön tüntessék fel”.⁴⁶

Lényegében tehát az egyetemi tanárok terve az volt, hogy a képzés döntő része kerüljön át az egyetemre. A főiskola tanári kara természetesen ezeknek a változtatásoknak az elfogadása esetén szinte feleslegessé vált volna, és a saját fennmaradása került volna veszélybe, válaszuk így nem volt meglepő: „A főiskolát a javaslat pusztán korrepetáló intézetté, afféle jogi szemináriummá fokozná le, ahol a tanárok csupán azokkal foglalkozhatnának, akiket szaktárgyaik kevésbé érdekelnek, míg a legnagyobb érdeklődést mutató legkiválóbb hallgatókat teljesen át kellene engedniük az egyetemnek. Ez a főiskolai tanárok anyagi megrövidítését is magával hozná. (...) Ez a főiskola halálát jelentené”.⁴⁷ Az egyetem javaslata tehát elbukott.

A polgári iskolai tanárok fizetésének rendezése továbbra is váratott magára. A tanári kar ennek ügyében, illetve a kooperáció évek óta jól működő gépezetének fenntartásához – a korábbi gyakorlattal szemben, amikor kéréseit a tanáregyesületen keresztül tolmácsolta, sikertelenül – most egyenesen az országgyűlés képviselőházában, illetve a felsőházban mondta el panaszait. Szinyei Merse Jenő vallás- és közoktatásügyi miniszter válaszában kifejtette: „az egyetemmel való kapcsolat a tanárjelöltek tudományos képzésében nagyon bevált, és a képzést magas színvonalra emelte” a bérek rendezésével kapcsolatban megjegyezte, „egyik legközelebbi teendői közé fog tartozni”.⁴⁸

A polgári iskolai tanárképzés tehát az 1940-es évekre végre révbe ért. Óriási hallgatói létszámmal, színvonalas és stabil képzési struktúrával, – habár még mindig nem a megfelelő bérezéssel, de – értékes oklevéllel bocsátotta útjára hallgatóit. 1940-ben ugyan napvilágot látott a nyolcosztályos általános iskoláról szóló törvény, amely alapjaiban rendítette volna meg a polgári iskola működését, de bevezetésére – akkor – nem került sor.

ÖSSZEGRZÉS

Jól látható, hogy a vizsgált időszakban a két intézmény közötti együttműködés kerete folyamatosan vita tárgyát képezte. A vélemények egy része a kizárólag az egyetemen történő képzés mellett tört lándzsát, míg a további vélemények döntő többsége megegyezett abban, hogy a módszertani képzés színtere a főiskola legyen, vita csak az egyetemi áthallgatás mértékét illetően volt. A hallgatók hétköznapjaiban a rendkívüli hallgatói státusz, és a megkülönböztető index nyilvánvalóan hátrányt jelentett az egyetemi képzésben. Világos, hogy elsősorban az *Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közöny* hasábjain folyt a szakmai vita a képzés szervezéséről, helyéről, tartalmáról, és a lap tanulmányozásával átfogó bepillantást nyerhetünk a polgári iskolai tanárképzés helyének témájában zajló szakmai diszkusszióba.

JEGYZETEK

- * neveléstörténet, egyetemi tanársegéd (SZTE JGYPK), doktorjelölt (EKE)
- ¹ Négyesy László: *Polgári iskolai tanárképzés*. Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közöny, XXXI. évf. (1927) 5–6. sz. 290–295.
- ² Weszely Ödön: *A polgári iskolai tanárképzés*. Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közöny, XXXI. évf. (1927) 5–6. sz. 295–300.
- ³ Klebelsberg Kuno: *A polgári iskoláról a polgári iskolai tanárságnak*. Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közöny, XXXI. évf. (1927) 5–6. sz. 280–290.
- ⁴ Simon Gyula: *A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története*. Budapest, 1979. (A továbbiakban: Simon, 1979.)
- ⁵ Kovács János: *A polgáriskola kérdéséhez*. Magyar Pedagógia, 9. évf. (1900) 299–359.
- ⁶ Vavrinetz Béla: *Az életnevelés és a polgári iskola*. Magyar Paedagogia, 49. évf. (1940) 4. sz. 364–367.
- ⁷ Babirák Mihály – Kokovai Lajos: *A székesfővárosi községi polgári iskolák kialakulása és társadalmi jelentősége*. Budapest, 1935.
- ⁸ Deák Gyula: *Feljegyzések a polgári iskola és a tanáregyesületek múltjából*. Az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület. Budapest, 1938.
- ⁹ *Az állami polgári iskolai tanárképzés szervezete*. Prometheus, Szeged, 1935.
- ¹⁰ Somogyi József: *Hazánk közoktatásügye a második világháborúig*. Budapest, 1942.
- ¹¹ Karády Viktor – Valter Csilla: *Egy országos vonzaskörű szegedi főiskola*. Szeged, 1990. (A továbbiakban: Karády – Valter, 1990.)
- ¹² Bereczki Sándor: *A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola története*. In: Szegedi Tanárképző Főiskola. Történet. Almanach. Szeged, 1998. 11–346. (A továbbiakban: Bereczki, 1998.)
- ¹³ Kiss Róbert Károly – Vajda Tamás (szerk.): *Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola története (1928–1947)*. Szeged, 2010.
- ¹⁴ Fízel Natasa: *Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola és a Ferenc József Tudományegyetem együttműködése a főiskolai hallgatók áthallgatásának tükrében (1928–1932)*. In: Baska Gabriella – Hegedűs Judit – Nóbik Attila (szerk.): *A neveléstörténet változó arcai*. Budapest, 2013. 109–120.; Fízel Natasa: *Kooperáció vagy integráció? A szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola és a Ferenc József Tudományegyetem együttműködésének szegmensei 1928 és 1932 között*. Magyar Pedagógia, 114. évf. (2014) 4. sz. 237–257.; Fízel Natasa: *A szegedi tanárképző főiskola hallgatói által felvett pedagógiai, pszichológiai és filozófiai témájú kurzusok a Ferenc József Tudományegyetemen (1928–1937)*. In: Baska Gabriella – Hegedűs Judit (szerk.): *Égi iskolák, földi műhelyek: Tanulmányok a 65 éves Németh András tiszteletére*. Budapest, 2015.
- ¹⁵ *Az Angolkisasszonyok polgári iskolai tanárképző intézete 1928 ősztől a szegedihez hasonló reformon esett át. Az elsőéves hallgatók a budapesti egyetemen hallgatták kiegészítő előadásait.*

- ¹⁶ Karády – Valter, 1990. 6.
- ¹⁷ Saját kutatásom, az anyakönyvekből kinyert adatok alapján. Simonnál 75 fő (Simon, 1979.).
- ¹⁸ Ma is a jogutód SZTE JGYPK Főépülete.
- ¹⁹ Bereczki, 1998. 128.
- ²⁰ *Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai. Igazgató Tanácsi iratok.* SZTE Egyetemi Levéltár, 116/1930.
- ²¹ 1929. július 17-én nevezték ki, addig óraadó tanár látta el a tanszéket.
- ²² Schilling Gábor (szerk.): *Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola évkönyve az 1942/43. tanévről.* Szeged, 1944. 37.
- ²³ Simon, 1979. 197.
- ²⁴ *Tudósítás az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület igazgatótanácsának 1928. évi október hó 19-én tartott üléséről.* Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny, XXXIII. évf. (1928) 3. sz. 201–202.
- ²⁵ Uo. 203.
- ²⁶ Uo. 203–204.
- ²⁷ Uo. 203–204.
- ²⁸ Uo. 206.
- ²⁹ Kovács János: *Nem értem tanárképzésünk „új” rendszerét.* Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny, XXXIII. évf. (1928) 4. sz. 243–251.
- ³⁰ Uo. 246–247.
- ³¹ Bereczki, 1998. 137.
- ³² Uo. 138.
- ³³ *Az igazgatótanács ülése 1930. május 30-án.* Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny, 599. o.
- ³⁴ Bereczki, 1998. 139.
- ³⁵ Greguss Pál: *Főiskolánk hallgatósága és a mostani egyetemi kooperáció I.* Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny, XXXVI. évf. (1932) 6. sz. (A továbbiakban: Greguss, 1932a.) 203–212.; Greguss Pál: *Főiskolánk hallgatósága és a mostani egyetemi kooperáció II.* Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny, XXXVI. évf. (1932) 7. sz. (A továbbiakban: Greguss, 1932b.) 246–255.
- ³⁶ Greguss, 1932a. 203.
- ³⁷ 1932-ben mindazonáltal Greguss adatai szerint is többségben voltak (54%) a főiskolai hallgatók között a tanítói oklevéllel rendelkezők.
- ³⁸ Erre a polgári iskolai tanító-, majd tanárképző esetében 1873 óta soha nem volt példa, mindig lehetőség volt érettségivel is pályázni. Nem mellesleg Greguss Pál tagja volt a felvételi bizottságnak.
- ³⁹ Greguss, 1932a. 203–212.
- ⁴⁰ Greguss, 1932b. 246–255.
- ⁴¹ *Egyesületi élet. Az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület Elnökségének a tanárképzés ügyében elfoglalt álláspontját helyesbítő nyilatkozat.* Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny, XXXVI. évf. (1932) 6. sz. 212–221.
- ⁴² Uo. 219. o.
- ⁴³ Bereczki, 1998. 141.
- ⁴⁴ 1933-tól a hallgatók az igazgató tanács külön engedélyével egyetemen hallgatott tárgyként a pedagógiát is választhatták.
- ⁴⁵ Az új tanulmányi rendet az Igazgató Tanács 1934. április 20-i ülésén fogadta el. *Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola iratai. Igazgató Tanács.* SZTE Egyetemi Levéltár, 106/1934.
- ⁴⁶ Bereczki, 1998. 157.
- ⁴⁷ Bereczki, 1998. 157.
- ⁴⁸ Bereczki, 1998. 158.